

Florek, Marek / Taras, Halina

Sprawozdanie z badań zespołu grobowego kultury trzcinińskiej na stanowisku 1 w Dacharzowie, gm. Wilczyce, woj. tarnobrzeskie

---

Archeologia Polski Środkowowschodniej 1, 63-68

1996

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

MAREK FLOREK, HALINA TARAS

SPRAWOZDANIE Z BADAŃ ZESPOŁU GROBOWEGO KULTURY TRZCINIECKIEJ NA STANOWISKU 1
W DACHARZOWIE, GM. WILCZYCE, WOJ. TARNOBRZESKIE

W wydanej w okresie międzywojennym monografii parafii Jankowice Kościelne jej autor, ks. A. Bastrzykowski wspomina o 3 kurhanach na terenie Dacharzowa (1927, s. 98). Informacje te za Bastrzykowskim powtarzali następnie J. Żurowski (1935, s. 292), R. Jakimowicz (1936, s. 232), J. Gąssowski (1969, s. 372) i A. Żaki (1974, s. 527) sugerując ich wczesnośredniowieczną chronologię. W 1991 r. w trakcie badań AZP zlokalizowany został jeden duży kopiec o średnicy około 20-22 m i wysokości około 1,0 m, położony na krawędzi doliny Opatówki (Dacharzów, stan. 1; M. Florek 1994, s. 258). W latach 1994-1995 objęto pracami wykopaliskowymi kopiec i jego najbliższe otoczenie. Badania w 1994 r. prowadzili M. Florek i J. Ścibior, w roku następnym M. Florek i H. Taras. W ciągu 2 sezonów przebadano łącznie powierzchnię 625 m² odkrywając zespół sepulkralny kultury trzcinińskiej.

W centrum kopca odsłonięto dwie prostokątne stykające się dłuższymi bokami komory kamienne (obiekt 1) zbudowane z płyt i bloków miejscowego wapienia muszlowego, zorientowane w przybliżeniu wzdłuż osi N-S, z niewielkim odchyleniem w kierunku zachodnim. Większa komora, o wewnętrznych wymiarach 5 x 2 m, wkopana była w całość. Jej płaskie dno znajdowało się około 1,0 m poniżej pierwotnego poziomu otaczającego ją terenu. Na dnie, wzdłuż wszystkich czterech ścian znajdował się rodzaj odsadzki wykonanej z płaskich, dość regularnych płyt kamiennych. Jej wysokość wynosiła 0,08-0,10 m, szerokość 0,15-0,20 m. Na kamieniach „odsadzki” wsparte były deski drewnianej podłogi, ułożone równolegle do krótszych boków komory. Zachowane do wysokości ponad 1,0 m ściany komory nachylone były do wnętrza pod kątem około 70°. Ich konstrukcja wsparta była na ukośnie wbitych słupach drewnianych, których resztki zachowały się w kilku miejscach. Ściany komory pierwotnie prawdopodobnie stykały się ze sobą górami tworząc rodzaj czterospadałowego dachu namiotowego. Jego wysokość mogła wynosić około 2,0-2,5 m. Po zbutwieniu drewnianych konstrukcji podtrzymujących, górne partie ścian pod własnym ciężarem zapadły się do środka tworząc wewnątrz komory rumowisko kamieni.

Druga, mniejsza komora, przylegająca do poprzedniej od strony wschodniej, miała wymiary wewnętrzne około 3 x 1,5 m. Jej płaskie dno nie było wkopane w całość lecz znajdowało się na wyrównanej, pierwotnej powierzchni terenu. Komora ta również posiadała drewnianą podłogę lecz deski, sądząc z

zachowanych pozostałości, ułożone były prostopadle do jej krótszych boków. Odmienne też niż w większej komorze, nie było tutaj kamiennej odsadzki wzdłuż ścian, zamiast której w narożnikach i mniej więcej w połowie dłuższych boków znajdowały się płaskie kamienie, na których prawdopodobnie wsparte były drewniane legary podłogi. Natomiast konstrukcja kamiennych ścian była identyczna jak w przypadku większej komory. Wysokość wnętrza mniejszej komory wynosiła około 1,5-1,8 m. Relacje stratygraficzne między przylegającymi do siebie ścianami obu komór wyraźnie wskazują, że jako pierwsza zbudowana została większa z nich. W pobliżu SE narożnika mniejszej komory odkryto jamę o średnicy około 0,4 m i głębokości ponad 1 m (obiekt 13), będącą zapewne pozostałością po wkopanym w całość dużym słupie.

Wewnątrz większej komory, na drewnianej podłodze znajdowały się szczątki kostne 6 osobników (wstępna analiza P. P. Wandy Kozak-Zychman i Ewy Gaudy). Szkielety były zdekompletowane (co może częściowo wynikać z ogólnie złego stanu zachowania kości), w zaburzonej układzie anatomicznym, zaś kości leżące w północnej części noszą ślady ognia. Można sądzić, że zmarli z południowej części komory pierwotnie ułożeni byli w pozycji na boku, z podkurczonymi nogami. W północnej części komory, między skupiskami fragmentów kości, leżał duży fragment naczynia odwróconego do góry dnem (ryc. 3: b). Pozostałe fragmenty tego samego naczynia rozrzucone były w kilku innych miejscach w północnej i środkowej części komory. Podobne, lecz nieco mniejsze, całkowicie rozbite naczynie (ryc. 3: a) znajdowało się w centralnej części komory, u stóp jednego ze zmarłych. Trzecie z kolei naczynie - niewielka profilowana misa (ryc. 3: c) - leżało wciśnięte pod nachylone kamienie zachodniej ściany komory. Przy silnie zdekompletowanym szkielecie w centralnej części komory leżały, wykonane z brązu, długa szpila gwoździowata (ryc. 3: d) i duża zausznica w formie tarczki ze zwiniętego spiralnie drutu (ryc. 3: e). Identyczna zausznica leżała pod jedną z czaszek w SW części komory (ryc. 3: f).

W mniejszej komorze na drewnianej podłodze rozsypane były drobne fragmenty spalonych kości i pojedyncze niewielkie kości niespalone - tworzyły one wyraźne skupisko w jej NE części. Między przepalonymi szczątkami znajdowała się ozdoba z brązu - tarczka ze spiralnie zwiniętego drutu zakończona krótkim kolcem

(ryc. 3: g).

Obie komory należy interpretować jako grobowce zbiorowe, rodzaj „domów zmarłych”. Wydaje się, że w obu sukcesywnie, przez dłuższy czas składani byli zmarli. Chaotyczne ułożenie szczątków kostnych można tłumaczyć np. przesuwaniem kości z pochówków starszych by zrobić miejsce dla nowych, nie można też wykluczyć rabunku grobów. Zaburzenie pierwotnego układu szkieletów mogło być spowodowane zawaleniem się ścian komór, jak też intensywną działalnością gryzoni - wskazuje na to przesunięcie niektórych kości i fragmentów ceramiki poza ściany komór, jak też ślady zębów na jednej z kości długich.

Komory nakrywał kopiec ziemny o średnicy około 12-13 m. Ziemia na nasyp zbierana była przede wszystkim po jego północnej, w mniejszym stopniu zachodniej i wschodniej stronie. Z tych trzech stron zdjęta została nie tylko górna warstwa gleby (humus) lecz również część calca lessowego. Powstało w ten sposób dość regularne, półkoliste nieckowate zagłębienie o maksymalnej szerokości około 2,5 m i głębokości około 1 m. Nie zbierano ziemi na nasyp od strony południowej - zachowała się tu, podobnie jak pod samym nasypem, warstwa gleby kopalnej.

Pod nasypem kopca, po północnej stronie komór kamiennych, między nimi a opisywanym wcześniej zagłębieniem zachowały się ślady orki radłem w postaci bruzd przecinających się pod kątem prostym. Brak jednak dowodów na ich związek z kopcem. Ślady te mogą się wiązać ze starszym osadnictwem, np. neolitycznym - w pobliżu kopca leżą m. in. osada i cmentarzysko kultury pucharów lejkowatych, drobne ułamki ceramiki neolitycznej znajdowały się na złożu wtórnym w nasypie kopca.

Pod kopcem, na pierwotnym poziomie gruntu oraz w jego nasypie odkryto kilka, prawdopodobnie intencjonalnie rozbitych naczyń kultury trzcinieckiej.

Po SW stronie kopca stwierdzono istnienie półksiężycowatego rowu o szerokości około 1,5 m i głębokości w części SE od 0,6 m do około 0,8 m w części NW, o pionowych ścianach i płaskim dnie. W północnym krańcu rowu odkryto ślady palenia ognia.

Na obwodzie kopca, od jego strony S i E, odkryto 8 grobów (nr 2, 5, 8-12, 14) zawierających pochówki szkieletowe, w tym 1 pochówek podwójny (nr 10). Szkielety ułożone były zwykle na boku w pozycji skurzonej (nr 2, 5, 8, 10, 11), z głowami na S, SE, SW i W; w grobach nr 9, 12, 14, ze względu na zły stan zachowania kości, ich układ był nieczytelny. Dwa groby

(nr 2, 5) znajdowały się w rowie, nr 5 na jego dnie, w stropie wypełniska nr 2. Nie ma wątpliwości, że groby nr 11 i 12 założono już po usypaniu kopca, gdyż zlokalizowano je w miejscu, z którego wybrano wcześniej ziemię na nasyp. Wszystkie pochówki oznaczone były na powierzchni kamieniami, tworzącymi czasem nakrywające szkielet bruki (groby nr 8, 9, 11). W grobie nr 10 wystąpiła dość regularna skrzynia kamienna, ostaniająca podwójny pochówek. Bogate wyposażenie stwierdzono tylko w grobie nr 2, składało się z 8 naczyń i paciorka szklanego. W dwóch grobach (nr 5, 11) przy kościach wystąpiły pojedyncze fragmenty naczyń. Pozostałe groby nie zostały wyposażone.

Na zewnątrz półksiężycowatego rowu otaczającego kopiec od SW odkryto 4 prostokątne jamy o wymiarach 1,5-2,0 x 0,7-1,0 m (obiekty 3, 4, 6, 7). Przebadane zostały tylko dwie z nich (obiekty 3 i 4). Obie jamy miały głębokość około 0,5 m i nieckowate dno. W ich wypełniskach nie znaleziono żadnych materiałów mogących określić chronologię i funkcję oraz ewentualny związek jam z kopcem bądź grobami na jego obwodzie.

Pełna interpretacja odkrytych obiektów będzie możliwa dopiero po szczegółowym opracowaniu materiałów ruchomych oraz wykonaniu analiz specjalistycznych. Tym niemniej już w chwili obecnej można podjąć wstępną próbę rekonstrukcji odkrytego zespołu. Jako pierwszy element powstała większa komora grobowa. Wzniesiono ją na niewielkiej kulminacji na krawędzi doliny Opatówki. Po pewnym czasie dostawiona została do niej druga, mniejsza komora, gdzie w przeciwieństwie do poprzedniej, składano prawie wyłącznie spalone szczątki zmarłych. Następnie obie komory, być może uznane za zapełnione, nakryte zostały nasypem ziemnym - kopcem. Jako kolejny element zespołu powstał półksiężycowaty rów o pionowych ścianach i płaskim dnie, otaczający kopiec od SW. W rowie tym miały miejsce bliżej nieokreślone obrzędy, których pozostałością są odkryte na jego dnie ślady ognia. Jako ostatnie powstało cmentarzysko płaskie z grobami szkieletowymi usytuowanymi półkoleście na obwodzie kopca.

Znalezione w obrębie komór naczynia i wyroby z brązu, podobnie jak naczynia bądź ich fragmenty z grobów na obwodzie kopca i jego nasypu jednoznacznie wskazują na przynależność odkrytych obiektów do kultury trzcinieckiej. Cały zespół musiał funkcjonować dłuższy czas a jego chronologię można zamknąć między XV (materiały z obiektu 1) a XIII-XII (materiały z obiektu 2) wiekiem p.n.e.

Literatura

- Bastrzykowski A.
1927 *Monografia historyczna parafii Jankowice Kościelne Sandomierskie*, Warszawa.
- Florek M.
1994 *Cmentarzysko kurhanowe i kopce na lessach sandomiersko - opatowskich. Stan badań.*

- Charakterystyka. Próba określenia funkcji i chronologii, MSROA za rok 1993, s. 251-280.
- Gąsowski J.
1969 *Materiały do wczesnośredniowiecznego osadnictwa Sandomierszczyzny, „Materiały Wczesnośredniowieczne”, t. 6, s. 303-427.*

Jakimowicz R.			
1936	Państwowe Muzeum Archeologiczne. Cele, organizacja i dotychczasowe dokonania, WA, t. 14, s. 204-220.	Żurowski J.	Wrocław.
Żaki A.		1935	Sprawozdanie z działalności Konserwatora Zabytków Przedhistorycznych okręgu Zachodnio-Małopolskiego i Śląskiego za lata 1927 i 1928, WA, t. 13, s. 284-294.
1974	<i>Archeologia Małopolski Wczesnośredniowiecznej,</i>		

MAREK FLOREK, HALINA TARAS

REPORT FROM THE EXPLORATIONS OF THE SEPULCHRAL COMPLEX OF THE TRZCINIEC CULTURE
IN DACHARZÓW, WILCZYCE MUNICIPALITY, TARNOBRZEG VOIVODESHIP

In 1994-95 explorations were carried out of a large burial mound (diameter 20-22 m, height about 1.0 m), located on the edge of the valley of the Opatówka river in Dacharzów, near Sandomierz. Inside the mound there were uncovered two rectangular chambers with their sides adjoining, measuring 5 x 2 m (the larger chamber) and 3 x 1.5 m (the smaller chamber), built of slabs and blocks of local shell limestone. The walls of both chambers are inclining to the inside and originally they butted against each other, thus forming a kind of a saddle roof. The larger chamber was found to contain incomplete scattered bone remains of at least 4 individuals. The equipment of the dead consisted of 3 vessels and bronze ornaments — 2 earrings in the forms of small plates of spirally wound wire and a long nail-like pin. In the smaller chamber there were scattered small fragments of singed bones, forming an accumulation in the northern part of the chamber; among them there was a small earring of spirally wound bronze wire. Both chambers should be interpreted as collective graves in which the dead were laid successively ("houses of the dead").

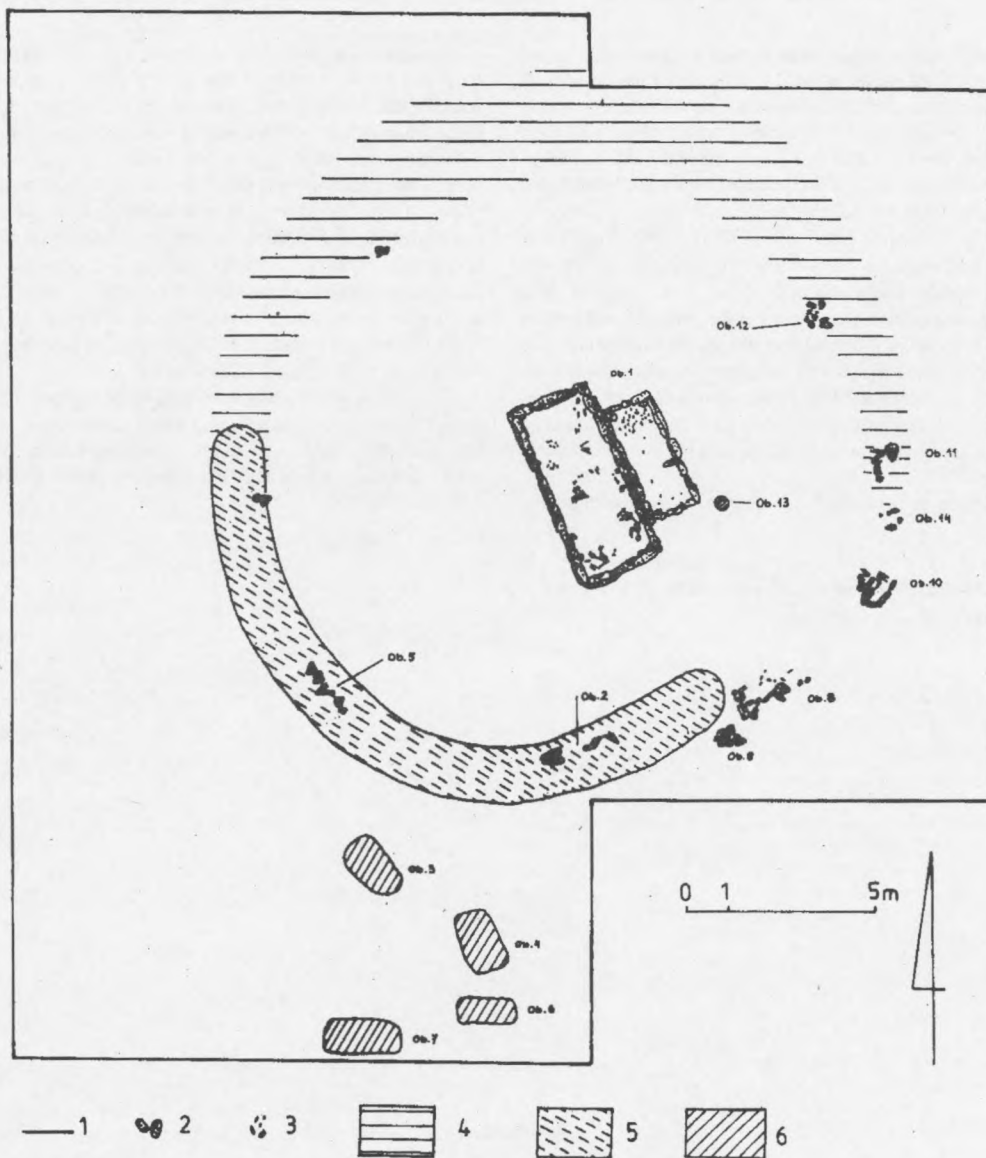
The earthen embankment, covering the chambers from the

south-western side, was surrounded with a crescent ditch about 50-80 cm deep and 1.5 m wide, with traces of a fire-bed on its bottom. In the southern and south-eastern part of the mound, on the edge of the original embankment, there were uncovered 6 skeleton graves, one of them being a double grave. All the graves had various types of stone structures — several stones surrounding the object on the surface, small paving stones, boxes. In most cases the bone remains were poorly preserved. Wherever it was possible to determine the arrangement of the skeleton, it appeared that the dead were buried in a crouching position, on their sides. Equipment was discovered only in three graves — grave No. 2 (8 vessels and a glass bead), No. 5 (a fragment of a large vessel), and No. 11 (a small fragment of a vessel). Broken vessels or their fragments were also found in the embankment of the mound.

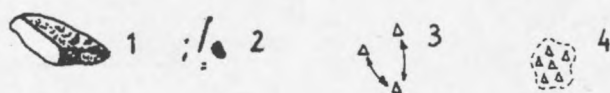
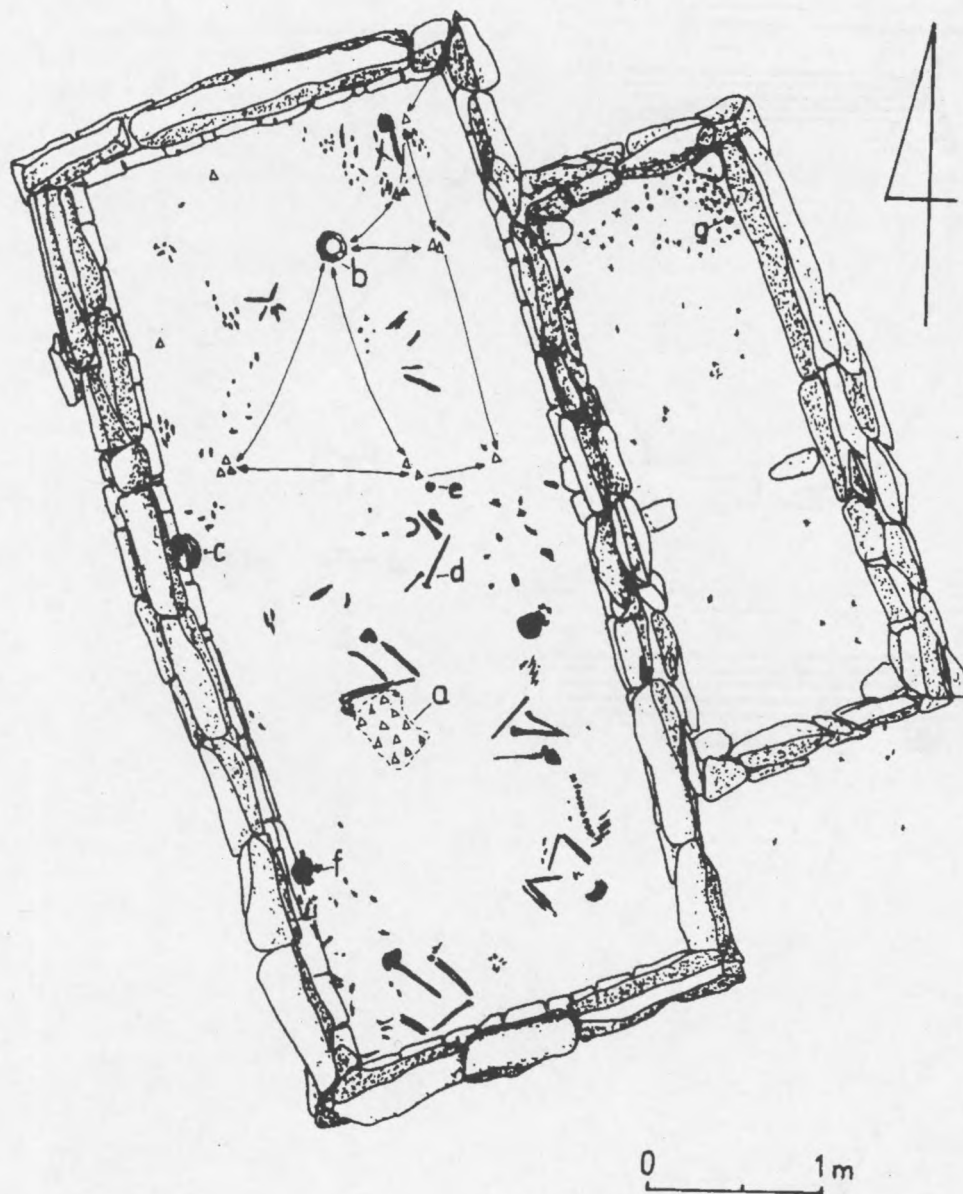
The whole uncovered sepulchral complex, consisting of two stone chambers covered with an earthen embankment, a crescent ditch, and flat skeleton graves, should be associated with the Trzciniec culture, while its functioning should be dated to the period between the 15th and 13th centuries BC.

*Państwowa Służba Ochrony Zabytków w Tarnobrzegu
Katedra Archeologii UMCS w Lublinie*

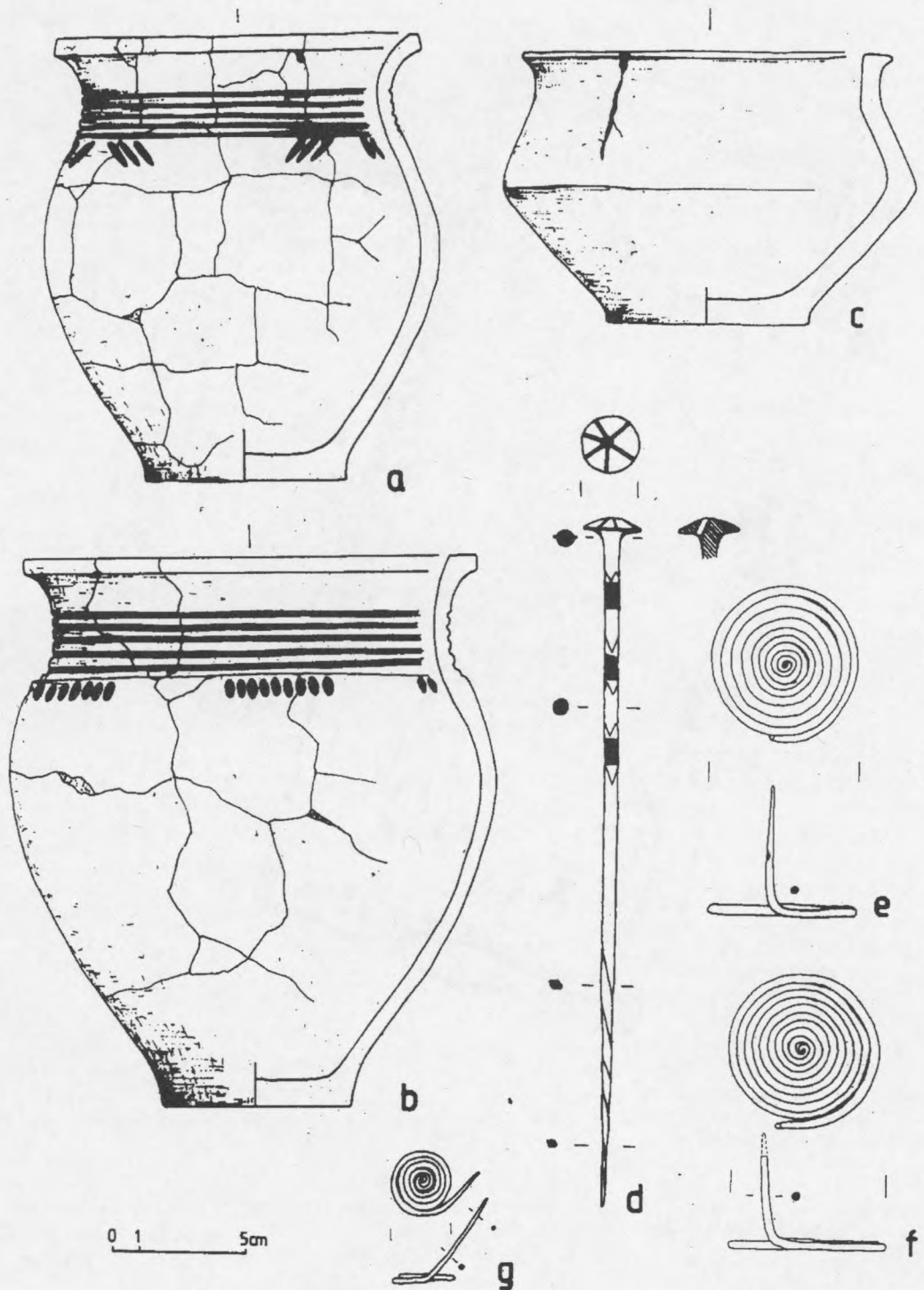

Ryc. 1. Dacharzów, stan. 1 - zespół sepulkralny kultury trzcinieckiej; 1 - granica zbadanego terenu; 2 - kamienie; 3 - kości ludzkie; 4 - zasięg zagłębienia powstałego po wybraniu ziemi na nasyp kopca; 5 - rów; 6 - jamy.

Ryc. 2. Dacharzów, stan. 1 - plan obiektu 1 (oznaczenia literowe odpowiadają oznaczeniom zabytków na ryc. 3); 1 - kamienie ścian; 2 - kości; 3 - fragmenty ceramiki sklejające się ze sobą; 4 - zasięg skupiska fragmentów z jednego naczynia.

Ryc. 3. Dacharzów, stan. 1 - zabytki z obiektu 1: a-c - ceramika; d-g - brąz.